ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE UMANISTE
DIN CADRUL CONSORȚIULUI NAȚIONAL ADMINISTRAT DE
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 821.0"19"(043.2)=135.1

DEMENTIEVA DIANA

LECTURA CA MOD DE EXISTENȚĂ A OPEREI LITERARE
TEORII ALE LECTURII DIN SECOLUL AL XX-LEA

Program de doctorat 622.03 – TEORIA LITERATURII

Rezumatul tezei de doctor în filologie

CHIȘINĂU, 2021

Teza a fost elaborată în Școala Doctorală Științe Umaniste din cadrul Consorțiului Național administrat de Universitatea de Stat din Moldova

Conducător de doctorat:
GRATI Aliona, doctor habilitat în filologie, conferențiar universitar

Componența comisiei de doctorat:

1. **Tatiana CIOCOI**, dr. hab., conf. univ., 622.02 – *președintele Comisiei Științifice*, Universitatea de Stat din Moldova;
2. **Mihai CIMPOI**, acad., dr. hab., prof. univ., 622.01 – *referent*, Institutul de Filologie Română „B. P. Hasdeu", AȘM;
3. **Andrei TERIAN**, dr. hab., prof. univ., 622.03 – *referent*, Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, România;
4. **Elena PRUS**, dr. hab., prof. univ, 622.02 – *referent*, Universitatea Liberă Internațională din Moldova;
5. **Aliona GRATI**, dr. hab., conf. univ, 622.03 – *conducător de doctorat*, Universitatea de Stat din Moldova.

Susținerea publică va avea loc pe data de ***10 martie 2021***, ***ora 14***, în Ședința Comisiei de doctorat din cadrul Școlii Doctorale Științe Umaniste, în Sala Senatului, Blocul A al campusului studențesc, str. Academiei 3/2, Chișinău, Republica Moldova.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Biblioteca Științifică „Andrei Lupan", Biblioteca USM, pe pagina web a ANACEC: http://www.cnaa.md/ și pe pagina web a USM: http://usm.md/

Rezumatul a fost expediat la data de **06 februarie 2021**

Conducător de doctorat:
GRATI Aliona, dr. hab., conf. univ.

Autor:
DEMENTIEVA Diana

©DEMENTIEVA Diana, 2021

CUPRINS

CUVINTE CHEIE **4**
SCOPUL ŞI OBIECTIVELE CERCETĂRII **4**
METODOLOGIA CERCETĂRII ŞTIINŢIFICE **6**
SINTEZA CAPITOLELOR **8**

1. EVOLUŢIA CONCEPTULUI DE LECTURĂ **9**
1.1. Ideea de *receptare literară* în studiile teoretice occidentale şi româneşti 10
1.2. Evoluţia conceptului de *lectură* în istoria hermeneuticii literare 10
1.3. Precizări terminologice în triada: obiectul lecturii – actul lecturii – agentul lecturii 10
1.4. Existenţa operei literare – perspective şi ipoteze teoretice 10
1.5. Lectura ca mod de existenţă a operei literare 11

2. PRINCIPALELE TEORII ALE LECTURII DIN SECOLUL AL XX-LEA **11**
2.1. Şcoala de la Konstanz. Promotorii teoriei lecturii 12
2.1.1. Estetica receptării (Hans Robert Jauss). Rolul receptorului în comunicarea literară 12
2.1.2. Teoria efectului estetic (Wolfgang Iser). Fenomenologia lecturii 12
2.2. Opera deschisă şi limitele interpretării ei. Teoria cititorului model (Umberto Eco) 12
2.3. Mişcarea *Reader-Response Criticism*. Teoria socială a răspunsului (Stanley Fish) 13
2.4. Teoria (re)lecturii (Matei Călinescu). Circularitatea lecturii şi paradoxul lizibilităţii 13
2.5. Teoria lecturii (Paul Cornea). Tipologia textului, tipuri de lector, tipuri de lectură 14
2.6. Teorii ale lecturii şi Teorii ale receptării – două constante ale metateoriei lecturii 14

3. MODELE SINCRETICE ALE TEORIEI LECTURII **15**
3.1. Condiţionări filosofico-literare ale schimbării de paradigmă în teoria lecturii 16
3.2. Comunicarea literară unidirecţională. Abordări teoretice intra- şi extratextuale 16
3.2.1. Abordări teoretice intratextuale: Naratologia, Teoriile lecturii 16
3.2.2. Abordări teoretice extratextuale: Sociologia literaturii, Teoriile receptării 16
3.3. Abordări sincretice ale teoriei lecturii 16
3.3.1. Lectura sincretică: interpretarea literară între raţional(itate) şi iraţional(itate) 17
3.3.2. Dialogismul. Identităţi textuale şi extratextuale în relaţie dialogică continuă 17
3.3.3. Derivaţiuni ale dialogismului: Teoria intertextualităţii şi sociocritica 17
3.4. Un model sincretic de lectură 18
3.4.1. Algoritm de lectură sincretică 18
3.4.2. Propunere de lectura sincretică în baza romanului *Numele trandafirului* de Umberto Eco 18

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI **19**
BIBLIOGRAFIE **24**
LISTA LUCRĂRILOR ŞTIINŢIFICE PUBLICATE LA TEMA TEZEI **26**
ADNOTARE **29**
FOAIA PRIVIND DATELE DE TIPAR **35**

CUVINTE-CHEIE

operă literară, text, autor, lector, cititor concret, cititor abstract, cititor fictiv, comunicare literară, emițător, receptor, lectură, (re)lectură, receptare, interpretare, hermeneutică, competență de lectură, orizont de așteptare, metateoria lecturii, estetica receptării, teorii ale lecturii, teorii ale receptării, Reader-Response Criticism, dialogism, intertextualitate, sociocritică, instanțe intratextuale, instanțe extratextuale, opera deschisă, model sincretic de lectură, lectură sincretică.

SCOPUL ȘI OBIECTIVELE CERCETĂRII

Actualitatea problemei abordate. Tema proiectului de cercetare *Lectura ca mod de existență a operei literare. Teorii ale lecturii din secolul al XX-lea* este de o actualitate indubitabilă. Începând cu a doua jumătate a secolului trecut, cititorul devine, din punct de vedere al studiilor teoretice și aplicate ale timpului, cea mai privilegiată instanță în procesul comunicării literare. De fapt, lectorul a fost dintotdeauna un factor esențial al realizării fenomenului literar. Acesta conferă conținut de sens ansamblului de semne și coduri, devenind astfel co-autorul operei. Creația literară nu-și poate manifesta existența decât printr-un act de lectură. Cercetătorii secolului trecut au analizat în mod deliberat importanța lectorului pentru existența operei literare, de aceea au sporit numărul studiilor ce teoretizează conceptul *cititorului* și definesc actul *lecturii*. Astăzi, în contextul postmodernității și, respectiv, al postmodernismului literar, problema lecturii a devenit și mai pregnantă. În Occident, cititorul demult a intrat în drepturile sale. Nu doar sfera științifică și-a reorientat atenția, dar și cititorii obișnuiți practică un tip nou de lectură.

Situația în domeniu și importanța temei cercetate. De-a lungul secolului al XX-lea, tema a fost dezvoltată prolific în mai multe contexte academice din Occident. În spațiul românesc, cu o întârziere de câteva decenii, apare o *teorie a lecturii* de Paul Cornea, însă în Republica Moldova teoria lecturii este foarte puțin cercetată. Se face simțită lipsa unui studiu fundamental care ar clarifica multiplele ambiguități și confuzii terminologice, precum și ar constitui o prezentare panoramică a teoriilor definitorii din secolul al XX-lea. În mod incontestabil, este nevoie de o lucrare care ar constitui o sursă bună la această temă. Problema receptării literare necesită o cercetare complexă, din perspectiva mai multor discipline: sociologie, sociocritică, semiotică, lingvistică, psihanaliză, științele comunicării, dialogismul ș.a. O cercetare în domeniul teoriei lecturii ar stabili o primă etapă de sincronizare a științei literare din Republica Moldova cu știința mondială. De asemenea, s-ar oferi un instrumentar teoretico-metodologic adaptat la specificul literaturii postmoderne, dar și necesităților cititorului actual.

Scopul lucrării rezidă în analiza metamorfozelor și crearea unui tablou al teoriei lecturii din secolul al XX-lea, în propunerea unui suport teoretico-metodic adecvat pentru analiza operei literare din perspectiva cititorului.

Ca urmare a noilor aspecte descoperite în cursul cercetărilor, scopul propus inițial a devenit mult mai complex. Astfel, pentru soluționarea problemelor ulterior depistate în domeniul teoriei lecturii s-au formulat alte câteva obiective. Respectivele chestiuni au fost clarificate în ultimul capitol al tezei.

Obiectivele cercetării:

1. Reconstituirea parcursului ideii de *receptare literară*;
2. Determinarea etapelor de evoluție a conceptului de *lectură* în istoria hermeneuticii literare;
3. Clarificarea noțiunilor polisemantice ce vizează obiectul, actul, și subiectul lecturii;
4. Interpretarea diverselor perspective asupra modului de existență a operei literare;
5. Examinarea lecturii ca modalitate unică de existență a operei literare;
6. Sinteza principalelor teorii ale lecturii din secolul al XX-lea;
7. Stabilirea reperelor la delimitarea între categoriile: Teorii ale lecturii și Teorii ale receptării;
8. Prezentarea unor modele sincretice de lectură;
9. Propunerea unui algoritm de *lectură sincretică;*
10. Ilustrarea aplicabilității *modelului sincretic de lectură* în baza romanului *Numele trandafirului* de Umberto Eco.

Noutatea ştiinţifică şi originalitatea lucrării constă în crearea, pentru prima dată în contextul nostru academic, a unei panorame a teoriilor și modelelor de lectură din secolul al XX-lea. Ca urmare a depistării specificului poliform al teoriei lecturii, se insistă asupra necesității delimitării între Teorii ale lecturii și Teorii ale receptării. Cu toate acestea, se demonstrează irelevanța acestor două constante ale metateoriei lecturii pentru o lectura eficientă a operei literare, dat fiind unidirecționalitatea lor. Drept urmare, se conceptualizează *un nou model de existență a operei literare* care înglobează toate demersurile tradiționale (obiectiv, expresiv, mimetic și pragmatic). În premieră, se propune un model sincretic de lectură care își ajustează termeni ai dialogismului, sociocritici, teoriei intertextualității, dar și din eșafodajul Teoriilor lecturii și Teoriilor receptării și care introduce noțiunile: *metateorie a lecturii*, *model sincretic de lectură* și *lectură sincretică*. În cele din urmă, se oferă un algoritm de lectură sincretică și se demonstrează aplicabilitatea lui în baza romanului *Numele trandafirului* de Umberto Eco.

METODOLOGIA CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE

La elaborarea tezei s-a ținut cont de principiile științifico-metodologice caracteristice cercetărilor de acest tip, s-a folosit limbajul specific teoriei literare. După scopul urmărit cercetarea este fundamentală și aplicată: generalizează și sistematizează informațiile la tema dată. De asemenea, se oferă soluții practice sub forma unui *model sincretic de lectură*. În funcție de modul de realizare, studiul este unul descriptiv și explicativ: identifică și lămurește specificul fenomenului receptării. Deci, teza reprezintă un studiu mixt, teoretico-practic, care atenționează despre necesitatea de a schimba perspectiva asupra domeniului, propunând un algoritm și un exemplu de *lectură sincretică*. Modelul este alcătuit în conformitate cu principiile disciplinelor ce presupun posibilități de analiză integratoare.

Pentru realizarea obiectivelor propuse s-au aplicat metode științifice generale: observația, explicația, analiza, comparația, deducția, inducția. Restabilirea etapelor de evoluție a conceptului de *lectură* și a ideii de *receptare literară* s-a realizat aplicând *metoda diacronică*. Apoi, *analiza* tuturor perspectivelor referitoare la modul de existență a operei literare a permis să se *argumenteze* importanța indubitabilă a lecturii la actualizarea mesajului literar. Partea a doua a lucrării prezintă o *sinteză* a principalelor teorii ale lecturii din secolul al XX-lea. Tot aici, s-a utilizat *metoda revizuirii ipotezelor* pentru a identifica teoriile definitorii din marea varietate de studii apărute în acea perioadă. Prin intermediul *metodei comparativ-istorice* s-a identificat specificul fiecărei teorii în parte și s-au determinat reperele de separare a teoriilor existente în două categorii distincte. *Metoda combinării a două sau mai multe teorii diferite* se regăsește aplicată în ultima parte a tezei. Prin aceasta se demonstrează că dezacordul ce există între categoriile Teorii ale lecturii și Teorii ale receptării poate fi soluționat printr-un model sincretic de lectură. La fel în capitolul trei, se folosește *metoda transferului de concepte* prin care se introduce în discursul teoretic vocabularul specific dialogismului (*voce, cuvânt bivoc, roman polifonic*), teoriei intertextualității (*intertext*) și sociocriticii (*sociolect, sociogramă*).

Studiul literaturii, în general, și teoria lecturii, în particular, stabilesc numeroase conexiuni cu alte domenii. Cercetarea în cauză, la fel, are un caracter pluridisciplinar. Se studiază conceptele de *lectură* și *cititor* prin intermediul mai multor teorii și discipline apărute pe parcursul secolului al XX-lea. Totodată, lucrarea stabilește relații de interdisciplinaritate: aplică metode comune și altor discipline. Unul din imperativele tezei este coeziunea tuturor modelelor de lectură, precum și unitatea cunoașterii (teoriei) despre lectură. Confruntarea mai multor discipline a generat noi rezultate teoretice și aplicative. Se propune, în cele din urmă, o nouă viziune asupra lecturii ce poartă amprenta transdisciplinarității și a principiului dialogic.

Aplicarea *metodei limitelor,* care constă în combinarea a două concepte diferite, antitetice, permite înlăturarea limitelor impuse de abordarea intrinsecă sau cea extrinsecă, fiind înlocuită prin continuum. Această metodă propune schimbarea de paradigmă. Transdisciplinaritatea corespunde universului real contemporan, pentru că este continuu, în ciuda faptului că știința clasică a operat cu concepte opuse, fragmentate, rigide și unidirecționale.

Suportul teoretico-științific al cercetării este alcătuit din studii de circulație universală. Numărul lucrărilor străine și al celor românești este într-o proporție echilibrată. Totuși, cele mai reprezentative studii, ce alcătuiesc baza științifică a cercetării, sunt lucrările cercetătorilor străini, pentru că la noi, așa cum s-a menționat deja, interesul pentru teoretizarea lecturii a întârziat cu câteva decenii. Principalele lucrări bibliografice cu caracter fundamental sunt cercetările profesorilor de la Konstanz: *Experiența estetică și hermeneutica literară* (Hans Robert Jauss), *Actul lecturii. O teorie a efectului estetic* (Wolfgang Iser), de asemenea, studiile semioticianului italian Umberto Eco (*Opera deschisă, Lector in fabula, Limitele interpretării*), Roland Barthes cu *Plăcerea textului*, Stanley Fish cu *Is There a Text în This Class?* („Este oare vreun text în această clasă?" tr. n.), *Surprised by Sin. The Reader în the Paradise Lost* („Surprins de păcat. Cititorul în Paradisul pierdut" tr. n.), lucrarea teoreticianul român Matei Călinescu, *A citi, a reciti. Către o poetică a relecturii*, precum și cărțile lui Paul Cornea, *Introducere în teoria lecturii* și *Interpretare și raționalitate*. Printre acestea se numără și alte studii de teorie literară: *Teoria lecturii* de René Wellek și Austin Warren, *Introducere în teoria literaturii* de Crăciun Gheorghe, *Teoria literară* de Jonathan Culler, *Teoria literară. O introducere* de Terry Eaglenton, *Teoria literară* de Melnic Timotei, *Teoria literaturii* de Vasile Marin, *Teoria operei literare* de Tiutiuca Dumitru. De asemenea, s-a consultat un șir de lucrării importante pentru studiul transdisciplinar: *Încercare de tipologie narativă. Punctul de vedere* (Lintvelt Jaap), *Lingvistica integrală* (Coșeriu Eugen), *Psihologia literaturii* (Norbert Groeben), *Estetica. Teoria formativității* (Luigi Pareyson), *Cuvântul celuilalt. Dialogismul romanului românesc* (Grati Aliona), *De la sociologia literaturii la teoria comunicării* (Robert Escarpit), precum și studii teoretico-practice și de critică literară: Monica Tilea – *Teorii ale receptării*, Fărmuș Ioan – *Privind înapoi, cititorul. Ipostaze ale lectorului în proza românească,* Fotache Oana – *Divanul criticii, discursuri asupra metodei în critica românească postbelică* ș.a.

Se va putea remarca, în continuare, eficiența cadrului teoretico-metodic ales la elaborarea ulterioară a cadrului practic, ce presupune conceptualizarea unui model sincretic de lectură, alcătuirea algoritmului propriu-zis și ilustrarea aplicabilității nemijlocite a conceptului de *lectură sincretică* în baza romanului *Numele trandafirului* de Umberto Eco.

SINTEZA CAPITOLELOR

În **Introducere** se descrie actualitatea și importanța problemei cercetate, se anunță scopul și obiectivele, se enumeră principalele rezultate științifice obținute și se argumentează valoarea teoretică și aplicativă a acestora, de asemenea, se demonstrează aprobarea rezultatelor prin publicarea de articole și participări la conferințe. Tot aici, se prezintă situația actuală în domeniul teoriei lecturii, dar și soluția propusă spre înlăturarea lacunelor identificate. Suportul metodologic și teoretic, precum și strategia de cercetare este pe larg argumentată în această parte.

Identificarea cadrului de referință. În scopul prevenirii unor confuzii conceptuale, la etapa Introducerii se specifică contextul de referință al demersului dat. Aşadar, cercetarea vizează evoluția *lecturii* în calitatea sa de fenomen social, cultural și literar. Esențial însă este cel din urmă aspect, adică lectura operei artistice și teoretizarea ei, dar și studiul tuturor instanțelor participante. Cercetarea dată se înscrie, pe de o parte, în domeniul teoriei literare pentru că inventariază instrumentarul teoretico-filosofic al problemei în cauză, iar pe de altă parte, se vrea o încercare printre studiile istoriei literare. Teza reprezintă o cronologie a metamorfozelor modalităților de lectură, mai precis, interesează domeniul teoretic al fenomenului receptării și al lecturii. Această ramură a teoriei literare s-a individualizat la mijlocul secolului al XX-lea. Realizarea unei panorame a teoriilor apărute la tema dată și argumentează importanța lecturii pentru existența operei literare reprezintă domeniul de interes al cercetării. Demersul își propune să analizeze și să compare teoriile reprezentative, să sistematizeze felurite concepte adoptând în acest scop o poziție obiectivă și mijlocitoare. Rolul de misit al discursului se va putea urmări pe parcursul tezei, în mod special, se justifică și se analizează în ultimul capitol.

Precizări noționale. Din motive de pertinență teoretico-metodologică, tot la etapa Introducerii, se stabilesc câteva priorități dar și circumstanțele de utilizare a anumitor termeni și concepte în textul propriu-zis. Se favorizează utilizarea pluralului *teorii* pentru anunțarea caracterului pluriform al teoriei lecturii, dar și pentru atenționarea în privința ramificației: Teorii ale lecturii și Teorii ale receptării. Se utilizează singularul *teoria lecturii* când se are în vedere un segment aparte al teoriei literare, care se ocupă nemijlocit cu studiul teoriilor lecturii și al teoriilor receptării, adică de problema teoretizării lectorului și a lecturii. Cu scopul de a omite suprapunerea termenilor - *teoria lecturii* și *teoriile lecturii* - se propune implementarea soluției clasice a prefixului „meta-” și astfel introducerea termenului *metateoria lecturii* (teoria despre teoriile lecturii și ale receptării). Noțiunea propusă nominalizează dimensiunea autoreflexivă a hermeneuticii literare, adică ansamblul de studii, teorii, concepte, perspective apărute începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea. Soluția este eficientă și în vederea evitării

polisemantismul exagerat. Fenomenul sinonimiei defectuoase se atestă chiar începând cu titlul acestei direcții. Pentru nominalizarea căreia se întrebuințează o serie încâlcită de termeni: estetica receptării, teorii ale lecturii, teoria efectului estetic, teoriile receptării, teoria recepției, teoria tranzacțională, *Reader-Response Theory* („teoria răspunsului cititorului"), *Reader-Responce Criticism* („critica răspunsului cititorului"), știința lecturii, arta lecturii sau receptologia. Prin urmare, cercetarea în cauză, ce studiază cele mai importante teorii ale lecturii și ale receptării din secolul trecut, se înfățișează ca o cercetare în domeniu metateoriei lecturii.

De asemenea, termenii *lectură* și *receptare* cu perechea *lector* și *receptor* nu pot fi utilizați în mod haotic. Folosirea lor inadecvată în cele mai multe lucrări de până acum este, la fel, o consecință a lipsei de importanță acordată aspectului bidirecțional al teoriei lecturii. Așadar, folosim dubletul *receptare, receptor* când se vorbește despre teoriile receptării, sau când se realizează un exercițiu practic din perspectiva acestor teorii. Însă noțiunile de *lectură, lector, cititor* fiind generice, pot apărea în mai multe contexte.

Alți doi termeni inovativi sunt introduși și justificați în capitolul trei, anume *model sincretic de lectură* și *lectură sincretică*.

1. EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE LECTURĂ

Capitolul cuprinde patru subcapitole în care se analizează situația în domeniu, se restabilește traseul de evoluției a conceptului de *lectură*, se identifică primele contexte în care s-au încercat teoretizări ale cititorului și ale lecturii. De asemenea, se determină stadiul actual al investigațiilor și se argumentează oportunitatea noilor cercetări. Se va putea observa în continuare că fiecare dintre obiectivele anunțate în compartimentul *Scopul și obiectivele cercetării* au fost realizate în limitele celor trei capitole. Deci, în primul capitol s-a reconstituit parcursul ideii de *receptare literară* și s-a stabilit stadiul actual al domeniul respectiv (O1). În subcapitolul 1.2 s-au restabilit etapele de evoluție a conceptului de *lectură* prin prisma constituirii hermeneuticii literare (O2). În subcapitolul 1.3 s-au actualizat, clarificat și reinterpretat multitudinea de noțiuni opace care definesc obiectul lecturii, actul lecturii și subiectul lecturii (O3). Spre sfârșitul capitolului s-au interpretat diversele perspective asupra modului de existență a operei literare (O4) și s-a justificat relevanța lecturii ca modalitate unică de existență a operei literare (O5).

În subcapitolul 1.1, *Ideea de receptare literară în studiile teoretice occidentale și românești*, se realizează o mică sinteză în diacronie a ideii de receptare literară. Cea mai mare schimbare prin care a trecut literatura este legată de felul în care oamenii au perceput de-a lungul anilor această îndeletnicire nobilă. Începând cu Antichitatea, chestiunea mecanismelor și

normelor de lectură a unui text literar nu a încetat să-şi piardă actualitatea. De-a lungul secolelor, s-au succedat numeroase idei, teorii, metode, şcoli şi direcţii care au încercat să dea un model corect, unic şi ultim de lectură, în funcţie de configuraţia societăţii şi de credinţele specifice unei anumite perioadei istorice.

În subcapitolul 1.2, *Evoluţia conceptului de lectură în istoria hermeneuticii literare,* se identifică spectrul modalităţilor de lectură şi se determină care au fost condiţiile (sociale, filosofice, ştiinţifice) ce au impulsionat succedarea diferitor perspective de lectură de-a lungul secolelor. Drept model serveşte cronologia lui Tucan Dumitru despre etapele formării ştiinţei hermeneutice, realizată în *Introducere în studiile literare* (2007). Spre deosebire de poetică, demersul retoricii şi al hermeneuticii nu este propriu fenomenului literar. Cu toate acestea, se restabileşte parcursul conceptului de *lectură* prin intermediul istoriei hermeneuticii. Se observă că termenul *hermeneutică* se suprapune parţial cu cel de *lectură,* sau cel din urmă concept generic îl presupune şi pe cel dintâi. În sens curent, actul lecturii reprezintă punerea în practică, iar hermeneutica constituie teoria lecturii. Demersul este interesat de istoria teoriilor despre lectură, de aceea sincronizarea etapelor evoluţiei lecturii cu etapele constituirii hermeneuticii literare s-a dovedit a fi foarte prolifică.

În subcapitolul 1.3, *Precizări terminologice în triada: obiectul lecturii – actul lecturii – subiectul lecturii,* se înfăţişează complexitatea domeniului şi problema inconvenienţelor noţionale. Segmentul teoretic care se referă la fenomenul de receptare a literaturii artistice, mai precis, sfera interesată de conceptele *lectură* şi *cititor* se caracterizează printr-o profundă indeterminare, multiple confuzii şi suprapuneri terminologice. Toate acestea se datorează polisemiei noţiunilor cu care se operează, lipsei unui studiu explicativ şi fundamental, precum şi numărului mare de şcoli, perspective de cercetare, teorii, ipoteze, metode, abordări care s-au auto-propulsat de-a lungul secolului trecut. Drept urmare al depistării dificultăţilor respective, s-a actualizat ansamblul de termeni ce vizează obiectul lecturii (opera literară), actul lecturii propriu-zis (ca proces şi rezultat interpretativ) şi subiectul lecturii (cititorul). S-a urmărit o delimitare şi o clarificare a noţiunilor prin utilizarea celor mai importante studii de teorie literară, dar şi a numeroaselor dicţionare specializate.

În subcapitolul 1.4, *Existenţa operei literare – perspective şi ipoteze teoretice,* se analizează principalele moduri de existenţă a operei literare, promovate de numeroase mişcări teoretice, şcoli sau teorii. De-a lungul istoriei, opera literară a fost percepută în diferite moduri: ca un artefact, ca o simbioză între formă şi conţinut, ca o structură sau sistem şi ca o relaţie strictă de lectură. În mod special, se subliniază ideea potrivit căreia opera îşi poate manifesta existenţa numai printr-o singură cale – lectura – iar celelalte moduri de existenţă ale operei

literare reprezintă doar perspective diferite de receptare, care se pot realiza, la rândul lor, doar printr-un act de lectură. În aceste circumstanțe, se reliefează ideea că cititorul are un rol important în înțelegerea, evaluarea și co-crearea textului.

În subcapitolul 1.5, *Lectura ca mod de existență a operei literare,* se determină principalele caracteristici ale lecturii. Mai ales în secolul trecut, conceptul de *lectură* a devenit unul dintre cei mai controversați termeni de teorie literară. Fiind înțeles ca un proces de decodificare a mesajului literar, actul particular al citirii a fost interpretat în diferite moduri. În general, în acest subcapitol se investighează lectura ca o modalitate prin care se relevă existența operei literare. Opera literară nu este doar experiența și subconștientul autorului, nu se limitează doar la formă sau conținut și nu reprezintă doar experiența și reacția cititorului. Opera literară trăiește prin lectură, cu toate acestea lectura nu o definește pe deplin, interpretarea cititorului nu este echivalentul operei literare în sine, deoarece lectura este personală și variabilă, iar creația literară este unică. De asemenea, se subliniază ideea că în procesul lecturii și interpretării este necesar să se ocolească extremele. Cu alte cuvinte, e favorabil să se prevină platonicismul sau nominalismul în favoarea perspectivismului. Este de remarcat faptul că filosoful polonez Roman Ingarden stabilește câteva diferențe importante între opera propriu-zisă și lecturile ei. Faptul că lectura este doar o copie a operei literare absolute este ilustrat și prin stabilirea de analogii cu dicotomiile din lingvistică („langue" vs. „parole") și din semiotică (semn vs. semnificație).

2. PRINCIPALELE TEORII ALE LECTURII DIN SECOLUL AL XX-LEA

În conformitate cu scopul propus, capitolul doi prezintă un tablou general al teoriilor preocupate de ideea receptării literare, de problema lecturii și de conceptualizarea *cititorului.* În cadrul acestui capitol s-au analizat și s-au pus în relație cele mai importante concepte ale domeniului. Teoriile prezentate înfățișează specificul a patru contexte științifice configurate în chip diferit după cel de-al Doilea Război Mondial. În spațiul anglo-saxon, ca reacție la ideile Noii critici ia naștere mișcarea *Reader-Responce Criticism*. Curentul dat înglobează un set de studii ce teoretizează fenomenul receptării din perspective multiple. Prerogativa acestor teorii este studiul răspunsului cititorului către text. Adepții acestei mișcări susțin că opera literară este rezultatul transferului de înțeles de la cititor la operă. Primele studii ale mișcării apar încă prin anii ’30 cu influențe ale structuralismului și deja către anii ’80 mișcarea își atinge apogeul identificându-se cu deconstructivismul. Unul din reprezentanții de vază este Stanley Fish care a elaborat o teorie socială a răspunsului. În spațiul Europei de Vest, drept reacție la structuralism, apare estetica receptării (Hans Robert Jauss), teoria efectului estetic (Wolfgang Iser) și teoria operei deschise și a cititorului model (Umberto Eco). În contextul Rusiei sovietice își face

apariția, ca reacție la formalism, dialogismul literar al lui Mihail Bahtin. Cât privește spațiul academic din România, pionerul teoriei lecturii este Paul Cornea. În Republica Moldova tema este foarte puțin studiată, de aceea actualmente se simte lipsa unui studiu integrator în acest sens.

Ca urmarea a reconstituirii tabloului științific din secolul trecut s-a ajuns la concluzia că aceste teoretizări nu alcătuiesc un corp comun. Deci, nu se poate vorbi de o singură teorie a lecturii. Fiecare este individuală, descrie actul lecturii și conceptualizează cititorul într-un mod particular, prin aceasta ambiguizând și mai mult domeniul respectiv. Acest fapt incontestabil se va putea observa din prezentarea de mai departe a conținuturilor pe subcapitole.

În prima parte a capitolului întâi, *2.1 Școala de la Konstanz, Promotorii teoriei lecturii,* se trec în revistă teoriile celor mai reprezentativi cercetători ai școlii, considerați inițiatorii esteticii receptării. Acum mai bine de 50 de ani, contextul științific, cultural, dar și socio-politic din Occident a manifestat un deosebit interes față de fenomenul receptării. Meritul schimbării de paradigmă le revine membrilor Școlii de la Konstanz, în frunte cu „părintele" esteticii receptării Hans Robert Jauss. Așadar, în subcapitolul 2.1.1, *Estetica receptării (Hans Robert Jauss). Rolul receptorului în comunicarea literară,* se analizează într-o formulă sintetizatoare principalele aspecte ale esteticii receptării. Cele mai importante concepte ale teoreticianului german – *orizont de așteptare* și *experiență estetică* – reevaluează raportul literaturii cu istoria și societatea, justifică implicația receptorului la actualizarea, valorificarea și crearea sensului operei literare, definește natura raportului cooperativ: autor–operă–cititor. Apoi, în compartimentul 2.1.2, *Teoria efectului estetic (Wolfgang Iser). Fenomenologia lecturii,* se prezintă implicațiile teoretice ale lui Wolfgang Iser. Acest reprezentant al Școlii de la Konstanz propune o altă perspectivă asupra cititorului și asupra actului de lectură. Cu toate acestea, nu se stabilește o contradicție teoretică între perspectiva proprie și cea a colegului, cele două abordări fiind complementare. Wolfgang Iser îl concepe pe cititor ca pe o unitate duală: ca structură textuală și ca act structurat. Rolul cititorului ca structură textuală se referă la punctul de vedere al cititorului, care se găsește în text, iar rolul cititorului ca act structurat se referă la modul în care un cititor îndeplinește structurile textuale. Savantul dezvoltă o teorie a efectului estetic ca relație dialectică a textului, a cititorului și a interacțiunii lor, construind astfel o fenomenologie a lecturii. Chiar dacă face uz și de principiile teoretice ale lui Hans Robert Jauss, conceptul său de *cititor implicit* se referă la destinatarul intratextual, mai concret, cel ce strategic este înserat în structura operei.

Subcapitolul 2.2, *Opera deschisă și limitele interpretării ei. Teoria cititorului model (Umberto Eco),* limpezește mai multe aspecte teoretice ale semioticianului italian Umberto Eco. Este necesar să se valorifice aportul adus de către teoretician la diversificarea practicilor interpretării prin conceptul său de *operă deschisă*. Dat fiind faptul că problemele discutate astăzi

în cadrul teoriei literare cu privire la destinatarul discursului literar-artistic se pot dovedi uneori destul de abstruse sau prea tehnice pentru cititorul neinițiat, se realizează o analiză adaptată a noțiunilor: *interpretare*, *suprainterpretare* și *deschidere*. Particularitățile operei deschise contemporane (ambiguitatea, intertextualitatea, plurivocitatea) reflectă modul în care știința, cultura, omul modern concepe realitatea actuală. În aceste circumstanțe este indispensabil să se readucă în discuție poziția teoreticianului italian, care urmărește și argumentează necesitatea conștientizării unui echilibru în actul interpretării, anume respectarea „limitelor" în defavoarea suprainterpretării deconstructiviste. În acest scop, Umberto Eco privilegiază intenția textului și este preocupat, ca și Wolfgang Iser, de cititorul abstract, numit acum *cititor model*. Premisele puse în discuție vizează atât lucrările de teorie literară cât și opera artistică a scriitorului.

În subcapitolul 2.3, *Mișcarea Reader-Response Criticism. Teoria socială a răspunsului (Stanley Fish),* se propune o reconstituire panoramică a metateoriei lecturii din contextul anglo-saxon. Studiile din această categorie apar ca reacție la tezele Noii critici. Deci, teoria răspunsului cititorului, numită și teoria tranzacțională (*Transactional Theory*, termenul fiind utilizat cu precădere în contextul anglo-american), alcătuiește un filon comun cu post-structuralismul și deconstructivismul, prin aceasta se desparte progresiv de tendințele teoretice europene. Adepții direcției postulează convingerea că sensul nu trebuie căutat în text. Înțelesul se găsește în răspunsul cititorul real. Se consideră acceptabil orice răspuns sau reacție afectivă a cititorului. În termenii lui Umberto Eco, pentru teoreticienii „reader-oriented" prevalează intenția lectorului în defavoarea intenției auctoriale și a celei textuale. Ca să explicăm și mai mult revenim la ideea lui Wolfgang Iser despre caracterul dual al cititorului. Așadar, reprezentanții teoriei răspunsului susțin ferm că noțiunea cititorului trebuie studiată doar în cel de-al doilea aspect al său, adică ca act structurat. Prin urmare, îi interesează *cum* cititorul îndeplinește structurile textuale sau chiar mai mult *cu ce* sunt umplute aceste „spații albe".

În subcapitolul 2.4, *Teoria (re)lecturii (Matei Călinescu). Circularitatea lecturii și paradoxul lizibilității*, se actualizează principalele aspecte semantice ale conceptului de *(re)lectură*. Realizând o interpretare sintetizatoare a ideilor precedente la tema lecturii, Matei Călinescu proiectează în lucrarea sa o proprie poziție de misit față de ceea ce numim fenomenul receptării și pe care-l circumscrie activității de relectură. După Matei Călinescu o primă lectură nu există, se poate vorbi doar despre relectură. Fiind determinat de mai mulți factori exteriori textului, dar și de condiționări intrinseci activității de lectură, cititorul de fapt recitește idei, expresii, teme, motive sau forme deja citite. Analizând inovațiile teoreticianului, se subliniază actualitatea re-interpretării temei pentru evoluția literaturii și dezvoltarea teoriei literare în contextul cercetării științifice naționale, dar și prin raportarea la tendințele internaționale.

În subcapitolul 2.5, *Teoria lecturii (Paul Cornea). Tipologia textului, tipuri de lector, tipuri de lectură*, se aduc argumente pentru a susține ideea integralismului în comunicarea literară. Modelele de lectură nu pot fi explicate sau aplicate înafara unei analize complete a itinerariului: text – lectură – cititor. În lucrarea *Introducere în teoria lecturii* (1988), Paul Cornea realizează o cercetare complexă din punctul de vedere al elementelor componente ale procesului de lectură. Teoreticianul distinge între trei tipuri de texte: referențiale, auto-referențiale și pseudo/trans-referențiale. De asemenea, analizează caracteristicile, etapele și tipurile lecturii și inventariază mai multe noțiuni ce se referă la destinatarul mesajului literar. Deci, la această etapă se accentuează meritul lui Paul Cornea în domeniul teoriei lecturii, care se face evident prin faptul că teoreticianul român este cel dintâi care a inițiat procesul de sincronizare a teoriei literare din spațiul românesc cu cercetările din Occident.

Subcapitolul 2.6, *Teoriile lecturii și Teoriile receptării – două constante ale metateoriei lecturii*, este hotărâtor pentru desfășurarea ulterioară a cercetării. La această etapă se demonstrează caracterul pluriform al teoriei lecturii și necesitatea delimitării numeroaselor conceptualizări din secolul trecut în două categorii, în funcție de perspectiva de abordare: intrinsecă sau extrinsecă. Unul dintre obiectivele cercetării se referă la clarificarea conceptelor și principiilor metateoriei lecturii, de aceea în acest subcapitolul s-a accentuat necesitatea delimitării teoriilor prezentate în: Teorii ale lecturii și Teorii ale receptării. Se atenționează cu privire la necesitatea conștientizării acestei specificități a domeniului cu scopul de a evita confuziile și erorile atât de frecvente în studiile teoretice și aplicate.

Teoriile lecturii apar, din punct de vedere cronologic, pe la jumătatea secolului trecut, astfel comportă încă influențele structuralismului. Teoriile lecturii sunt cele preocupate de studiul instanțelor intratextuale (mai ales cititorul abstract: *cititorul implicit* la Wolfgang Iser sau *cititorul model* la Umberto Eco) și analizează modul în care textul programează lectura. Intenția și interpretarea cititorul real este limitată și controlată. Se mai operează cu următoarele puncte de interes: structură, straturi, cheii de lectură, strategii textuale, spații albe, intenția operei, autor model și autor implicat. În contrast, Teoriile receptării câștigă mai mult teren spre sfârșitul secolului și fac corp comun cu deconstructivismul. Această categorie studiază instanțele extratextuale, cele legate de cititorul real. Concretizăm faptul că nu interesează autorul ca instanța extratextuală, cum se întâmplă la romantici și în hermeneuticele intenționaliste. Aici perspectiva este inversată, anti-intenționalistă, are prioritate cititorul concret și reacția sa afectivă, adică interesează răspunsul său investit textului. Sunt relevante conceptele: context, experiență de lectură, orizont de așteptare. Pe lângă colecția de studii ce alcătuiesc mișcarea

Reader-Response Criticism, de aceeași natură sunt tezele lui Robert Escarpit în domeniul sociologiei literaturii sau convingerile lui Michel Picard cu tentă psihologică.

Ca urmare a celor identificate, la finalul capitolului se enumeră mai multe repere care pot fi aplicate la deosebirea celor două ramificații din cadrul metateoriei lecturii.

3. MODELE SINCRETICE ALE TEORIEI LECTURII

După Paul Cornea, dintre toate tipurile de lectori enumerați, cei mai importanți sunt *lectorul real* și cel *virtual*. Cu toate că este o identitate intratextuală foarte competentă, conceptul de *lector virtual*, care rămâne a fi un personaj născocit, devine cauza mai multor ambiguități de receptare. În ceea ce privește dublul său real, failibilitatea cititorului concret se conține în incompetența și în liberul arbitru pe care și-l impune acesta procesului de lectură. În această situație, Paul Cornea sugerează că studiul teoretic asupra lectorului virtual trebuie completat cu studiul sociologic asupra lectorului real. Remarca teoreticianului reprezintă cauza celui din urmă capitol. Așadar, în ultima parte a tezei s-au analizat în mod complementar cele două instanțe. În conformitate cu ideile lui Mihail Bahtin, la acești doi „interlocutori" se adăugat și alte categorii de „voci" ce participă la dialogul literar. Se demonstrează că toate instanțele (intra- și extratextuale) sunt implicate la constituirea, actualizarea și interpretarea operei literare.

De-a lungul secolului al XX-lea, cele două ramificații ale metateoriei lecturii s-au aflat într-o continuă competiție pentru ceea ce se numește relevanța cititorului real și obiectivizarea lecturii. În cele din urmă, la trecerea dintre secole, se revine la principiul dialogic al lui Mihail Bahtin. Fapt determinat de abuzul interpretativ la care s-a ajuns prin Teoriile receptării, dar și din extremismul și severitatea formaliștilor și al descendenților acestora. De fapt, dimensiunea autoreflexivă a teoriei lecturii s-a născut anume din dorința de a evada de exactitatea și impersonalitatea metodelor formaliste.

Lecturile centrate doar pe text sau dimpotrivă interesate doar de reacția cititorului le considerăm puțin adecvate operei literare, limitate și pe alocuri extremiste. Lecturile de acest tip diminuează potențialitatea creației artistice și sunt improprii specificului literaturii ca artă. Astfel, se propune un *model sincretic de lectură*, elaborat în baza câtorva principii ce caracterizează nu numai literatura modernă, dar și societatea actuală. Modelul propus are la bază principiu dialogic, transdisciplinarității și al perspectivismului. *Modelul sincretic de lectură* se fundamentează pe disciplinele apărute practic în paralel cu teoriile lecturii și cele ale receptării din secolul al XX-lea. Analizând panorama mișcărilor teoretico-literare ce s-au succedat cu o viteză colosală pe întreg parcursul veacului trecut, se relevă ideea că dialogismul, teoria intertextualității și sociocritica instituie perspective eclectice de cercetare a operei artistice.

La nivelul acestui capitol se subliniază inevitabilitatea cercetării contextului ambivalent al operei literare (cel al producerii și cel al receptării), dar și a cotextului (amintim că unii teoreticieni deosebesc între *context* și *cotext*). În cursul cercetărilor, identificând problema scindării metateoriei lecturii, și ca urmare a neîmplinirii lecturilor aplicate, s-a propus spre realizare alte câteva obiective. Obiectivele: O8: Prezentarea unor modele sincretice de lectură, O9: Propunerea unui algoritm de *lectură sincretică* și O10: Ilustrarea aplicabilității modelului sincretic de lectură în baza romanului *Numele trandafirului* de Umberto Eco.

În subcapitolul 3.1, *Condiționări filosofico-literare ale schimbării de paradigmă în teoria lecturii,* se identifică cauzele schimbării de paradigmă din cadrul teoriei lecturii și, în general, din literatură. Se accentuează faptul că metamorfoza are la bază factori interiori științei literaturii, dar și din exterior. Cercetătorii naratologi sunt de părerea că veșnica dilemă interpretativă a operei literare este guvernată de problema punctului de vedere. Preluând acest concept din naratologie și utilizându-l într-un sens mai larg, este sugerată ideea că, nu doar la nivelul ficțiunii, dar și în teoria literară, determinarea perspectivei prin care se explică faptele literare reprezintă pilonul de prim rang într-o cercetare științifică. Identificarea perspectivei trebuie să se realizeze într-o primă etapă a cercetării, fapt ce orientează cursul întregului demers teoretic. Așadar, ideea *perspectivei* stă la baza cercetării în cauză, întrucât punctul de vedere, al autorului și al receptorului, acționează ca un catalizator în determinarea unor fapte și adevăruri fie ele de factură artistică, teoretică sau filosofică. Direcțiile clasice de studiu a fenomenului literar, anume abordarea intrinsecă și extrinsecă și, ca urmare, Teoriile lecturii și Teoriile receptării, nu reprezintă altceva decât două perspective divergente cu privire la tot ceea ce presupune opera literară.

Subcapitolul 3.2, *Comunicarea literară unidirecțională. Abordări teoretice intra- și extratextuale,* demonstrează irelevanța modalităților unidirecționale pentru o lectură adecvată și complexă a operei literare. Totodată, se explică necesitatea de a lua în calcul aspectele privilegiate de abordările respective, doar că acum într-un model de lectură integrator și nepărtinitor. Modele tradiționale de lectură sunt restrictive și unidirecționale drept rezultat fracționează studiul operei literare, iar rezultatul interpretativ fiind incomplet. Dintre multiplele posibilități s-au ales modelele: al naratologiei și cel al sociologiei literaturii. Argumentul, în acest sens, este unul foarte pertinent: această pereche ilustrează în mod vădit tendința bifurcării teoriei lecturii în cele ce studiază instanțele din text (naratologia) și cele ce se interesează de instanțele din afara textului (sociologia literaturii).

Deja în subcapitolul 3.3, *Abordări sincretice ale teoriei lecturii,* se argumentează necesitatea stridentă a conștientizării faptului că schimbarea de paradigmă la nivelul literaturii

artistice, dar și în domeniul teoretic s-a întâmplat deja. Așadar, momentul sincronizării cu știința din Occident nu mai poate fi tărăgănat.

Subcapitolul 3.3.1, *Lectura sincretică: interpretarea literară între rațional(itate) și irațional(itate),* justifică validitatea soluției conchise, anume aplicarea modelelor sincretice de lectură. În acest scop se revine la ideile lui Paul Cornea. Deci, potrivit savantului interpretarea este rezultatul completării raționalului cu iraționalul. Atât timp cât lectura aplicată constituie un act rațional, dar și irațional și teoria lecturii va respecta această însușire. Se observă că raționalul și iraționalul sunt trăsături comune pentru fiecare element din șirul: operă literară, lectură și teoria lecturii. Așadar, studiul reprezintă un mixt de implicații teoretice din diferite domenii.

Începând cu subcapitolul 3.3.2*, Dialogismul. Identități textuale și extratextuale în relație dialogică continuă*, se prezintă direcțiile ce studiază opera dintr-o perspectivă globalizantă. Astfel, sunt înaintate drept modele sincretice de lectură. În primul rând se vorbește despre dialogismul literar teoretizat de Mihail Bahtin. Atât timp cât comunicarea lingvistică poate avea loc doar în împrejurări sociale concrete, lectura și interpretarea trebuie să țină cont de contextul dat pentru a realiza o înțelegere adecvată a operei literare. Asupra acestui moment insistă Mihail Bahtin și specifică faptul că regula e valabilă și pentru discursul teoretic. Meritul savantului rus, spre deosebire de alți gânditori ai domeniului, constă în aplicarea principiul dialogic asupra studiului literaturii, mai cu seamă asupra romanului, astfel fiind inițiatorul unei noi metode de cercetare a fenomenului literar. Savantul rus nu separă în mod evident destinatorul de destinatar, comunicarea la Mihail Bahtin nu este unidirecțională (A → text → C), nici bidirecțională (A ↔ text ↔ C), ci este un proces complex, multidirecțional, unde vocile participanților la dialog se interpătrund, cuvintele nu sunt de sine stătătoare, acestea nu pot fi separate de cei care le emit.

În subcapitolul 3.3.3, *Derivațiuni ale dialogismului: Teoria intertextualității și Sociocritica,* se specifică faptul că cercetările întreprinse de Mihail Bahtin în domeniul filosofiei și teoriei literare au servit drept teren fertil pentru alte direcții de cercetare din Occident. În baza teoriei despre dialog și polifonie a lui Mihail Bahtin, Julia Kristeva își teoretizează propriu concept, anume cel de intertextualitate. O analiză intertextuală asigură o cercetare sincretică complexă care însumează caracteristicile textuale și extratextuale ale operei literare.

Alături de teoria intertextualității se înscrie și sociocritica. Direcția se ocupă cu precădere de intertextul social. Îndelungatele încercări de a pune într-o relație echilibrată literatura și societatea și-au atins scopul abia prin anii ’60. Acest nou tip de lectură reușește să-i păstreze operei literare o unitate deplină în spațiul criticii literare servindu-se de orientările sociologice doar în calitate de „cale de acces” și de „echipament” noțional.

Realizând o sistematizare a celor mai importante premise ale dialogismului literar, dar și a teoretizărilor rezultate din acesta, se conturează o soluție pentru problema propusă spre rezolvare în cadrul acestei cercetări, anume problema fragmentării studiului operei literare care poate fi depășită prin implicarea principiului dialogic în procesul lecturii și interpretării.

Ultimul subcapitol 3.4, *Un model sincretic de lectură,* conceptualizează un nou model de lectură ce ilustrează aplicabilitatea inovațiilor introduse prin dialogism, sociocritică și teoria intertextualității. Mai întâi se argumentează relevanța modelului, apoi se portretizează obiectul, adică se determină specificul textelor asupra cărora poate fi aplicat cu succes un exercițiu de lectură sincretică. De asemenea, se stabilesc prioritățile și principiile metodei. Tot aici, se atenționează în privința solicitării unui alt tip de comportament din partea cititorului. Cel mai important, se fac precizări cu referire la instrumentarul teoretico-metodologic necesar la aplicare lecturii sincretice.

Deja în subcapitolul 3.4.1, *Algoritm de lectură sincretică,* în funcție de cele teoretizate și explicate mai devreme se elaborează algoritmul propriu-zis. Algoritmul de lectură sincretică se deosebește de grilele tradiționale prin instrumentarul teoretico-metodologic care este aplicat, dar și printr-un nou punct de vedere în ceea ce privește teoria lecturii. La baza algoritmului s-a ținut cont de două principii intrinseci modelelor sincretice: principiul dialogic și perspectivismul. La construcția algoritmului s-a ținut cont de modelul lui Ellen J. Langer. Conform acestui model se parcurg următorii pași: intrarea în text, explorarea textului din interior, detașarea și analiza datelor colectate, ieșirea din lumea textului și constatarea experienței. În urma cuplării modelului dat cu principiile dialogismului s-au stabilit următoarele etape de lectură: pre-lectura, lectura propriu-zisă și post-lectura. Fiecare dintre aceste momente ale procesului de receptare, la rândul lor, cuprind un șir variabil de pași.

Aplicabilitatea scheletului teoretic se ilustrează prin realizarea unui exercițiu de lectură sincretică asupra romanului *Numele trandafirului* de Umberto Eco. Deci, în ultimul subcapitol, *3.4.2 Propunere de lectura sincretică în baza romanului Numele trandafirului de Umberto Eco,* se argumentează că alegerea operei respective nu este întâmplătoare, or lucrarea *Numele trandafirului* s-a născut chiar dintr-o încercare de teoretizare a procesului de lectură. De aceea romanul lui Umberto Eco întruchipează aproape toate aspectele teoretice clarificate în această teză. Exemplificarea în baza operei lui Umberto Eco ar facilita înțelegerea și ar pre-valida valoarea aplicativă a modelului propus ca soluție pentru veșnica dilemă în studiul literaturii.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

O simplă incursiune în istoria cercetării secolului trecut oferă suficiente indicii pentru a înțelege modului în care s-au articulat noile principii ale studiului literaturii. S-a observat că se modifică contextul istoric și cultural, iar odată cu acesta și legile creației literare. Același parcurs îl are și identitatea cititorului, care este practic impus să-și însușească noul joc al poeticii moderne. În limitele acestei cercetări au fost puse în relație teoriile lecturii, teoriile receptării și paradigma dialogică. Toate au fost generate de contextul social, dar și de cel literar al secolului trecut, cauzând o revoluție epistemologică în științele umaniste. Se argumentează ideea că în domeniu particular al literaturii revoluția a izbucnit în interiorul romanului, sau mai bine spus prin structura acestuia, care a subminat forma și principiile creației tradiționale. Se cunoaște că pericolul declanșării unei noi paradigme în literatură a fost anunțat de romancieri ca: Marcel Prust, Franz Kafka, James Joyce și Feodor Dostoievski. Modelul romanului polifonic constituie chintesența întregului fenomen teoretico-literar din secolul trecut. În timp, lectura suferă modificări ca și limbajul literar-artistic, de aceea necesită mereu un proces de modernizare.

În general, interpretarea operei ca un produs al unor factori exteriori sau, dimpotrivă, ca o unicitate, ca un univers particular, au fost polii între care au gravitat majoritatea teoriilor referitoare la cercetarea literară. Ramificațiile: Teoriile lecturii și Teoriile receptării, dezvoltate pe parcursul secolului trecut, la fel au un caracter unidirecțional. Aflată, așadar, la răspântia dintre cele două poziții teoretice, teoria (generală a) lecturii s-a pomenit într-un impas fără precedent.

În mod paradoxal, soluția pentru veșnica dilemă interpretativă poate fi găsită în concepția teoretico-filosofică a lui Mihail Bahtin. Savantul rus, prin reinterpretările realizate asupra dialogului, intercalează dimensiunea intratextuală cu cea extratextuală. Instanțele intrinseci și extrinseci devin „voci” încadrate într-un dialog continuu din care se cristalizează sensul textului.

Așadar, numim dialogismul și derivațiunile sale (teoria intertextualității și sociocritica) modele sincretice de lectură. Disciplinele sincretice s-au dezvoltat în paralel sau succesiv cu teoriile lecturii și ale receptării, dar, spre deosebire de acestea, perspectiva dialogică nu fracționează procesul comunicării literare. Acestea studiază opera literară într-un mod integrator.

De fapt, dialogismul le presupune la nivel intrinsec și pe celelalte două, acestea din urmă fiind conceptualizări particulare ale anumitor idei anunțate de Mihail Bahtin. Iată de ce *modelul lecturii sincretice* propus în această lucrare înfățișează o perspectivă triplă: dialogismul, intertextualitatea și socio-criticismul. Propunând conceptul de *lectură sincretică* urmărim rezolvarea mai multor probleme ale științei literare: veșnica dilemă interpretativă, segmentarea

studiului operei literare, extremismul exagerat al unor metode de analiză, studiul operei literare în spații teoretico-metodologice străine sau paralele domeniului literar, boicotarea unicității literaturii ca artă, intoleranța grilelor de lectură tradiționale la receptarea strategiilor narative moderne și postmoderne, de asemenea, disonanța abordărilor tradiționale unidirecționale cu principiile lumii contemporane și cu necesitățile cititorului actual.

A trage deopotrivă de ambele capete, cel pentru care lectorul este o strategie textuală și cel prin care textul se interesează de cititorul actual, și a găsi o racordare admisibilă constituie o adevărată provocare. Însă, numai în acest mod e posibilă o teorie convenabilă a lecturii. Riscul și dificultatea abordării dialogice rezidă însăși în caracterul ei generalizator – totul dintr-odată într-un singur loc – astfel că cercetările în această cheie trebuie fundamentate pe un material terminologic bine determinat și pe o strategie de lucru bine punctată.

Important este de menționat că, soluția înaintată în această teză presupune un eclectism bazat pe dozaj, pentru că o viziune perspectivistă nu înseamnă neapărat acceptarea dezordinii complete. Propunerea unui model sincretic de lectură nu este întâmplătoare, aceasta nu a fost selectată dintr-o mulțime de alte metode posibile. Modelul lecturii sincretice este soluția ce se impune în mod natural prin însuși specificul realității actuale, dar și prin structura dialogică a operei literare, mai ales a celor moderne. Modelele tradiționale de lectură nu mai pot fi aplicate, din simplu motiv că fiecare sistem nou de forme și principii poetice include automat (chiar dacă în mod indirect) un nou model de lectură pentru textele scrise în maniera respectivă. Așadar, doar în bază principiu dialogic, lectura va asigura o interpretare adecvată a literaturii de tip nou.

Transformările defavorabile din contextului socio-politic din România și Basarabia de după cel de-al Doilea Război Mondial a derutat mai multe generații (colectivități) de cititori. La noi cititorul nu s-a bucurat ca în Occident de libertate de exprimare, din potrivă i-a fost dictat *ce* și *cum* să citească. Așadar, o lucrare în domeniul ar constitui, în sens metaforic, o încercare de eliberare a cititorului de șabloanele comuniste. Soluția propusă asigură fuziunea orizontului de așteptare al scriitorilor noștri cu orizontul de așteptare al cititorului actual.

Se știe că literatura reprezintă o copie a realității. Deci, la moment această copie este numită, în termeni literari, postmodernism. Noua paradigmă literară înglobează toate caracteristicile lumii contemporane: dialogismul, trans- și intratextualitatea, interculturalitatea, parodia, ironia, subversivitatea ș.a. În contemporaneitate totul este pus sub semnul întrebării, adică în discuție, în dialog. Altruismul, toleranță, sociabilitatea, comunicabilitatea, adaptabilitatea, perspectivismul, cooperarea – toate aceste calități cheie ale omului de astăzi evidențiază încă o dată pertinența modelului sincretic de lectură pentru interpretarea literaturii, dar și pentru viață, or, literatura înafara vieții sau viața înafara literaturii este imposibilă.

Principale rezultate științifice înaintate spre susținere:

1. Constatăm și accentuăm ideea că lectorul este o instanță de o mare importanță în procesul de comunicare literară.

2. Am ajuns la concluzia că teoriile lecturii au apărut ca reacție la metodele promovate de Școala formală rusă, Noua critică din S.U.A și structuralismul european, totodată sunt condiționate și de modificările structurale din cadrul romanului modern și postmodern.

3. În mod special accentuăm și argumentărm că opera literară își poate manifesta existența doar prin intermediul lecturii, nu se echivalează cu aceasta, dar se actualizează prin intermediul ei.

4. Demonstrăm că ideea receptării literare are o istorie ce debutează încă în Antichitate, prin postulatele lui Aristotel din *Poetica*, dar i se acordă importanță teoretică și aplicată abia în secolul al XX-lea, începând cu anii ’60 – ’70.

5. Expunem și ilustrăm faptul că dificultățile și ambiguitățile teoriei lecturii se datorează în mare parte polisemiei termenilor cu care se operează, conceptelor sinonimice, numeroaselor studii, perspective, metode și discipline care s-au interesat de problema cititorului.

6. Susținem ideea că un merit deosebit în teoria lecturii îl au cercetătorii Școlii de la Konstanz, Hans Robert Jauss fiind considerat părintele esteticii receptării.

7. Grupăm teoriile analizate în capitolul II în două ramificații: cele interesate de instanțele intratextuale (mai ales de cititorul implicit) și de modul în care textul programează procesul lecturii și rezultatul interpretativ (Teoriile lecturii) și cele ce studiază instanțele extratextuale (mai ales cititorul real) și determină felul în care cititorul influențează, datorită experienței sale, înțelegerea mesajului literar (Teoriile receptării).

8. Remarcăm că dihotomia Teorii ale lecturii și Teorii ale receptării amintește de veșnica dilemă interpretativă: abordarea intrinsecă și abordarea extrinsecă. Drept soluție, prezentăm câteva modele sincretice ale teoriei lecturii care, la fel ca și Teoriile lecturii și Teoriile receptării, au apărut în cursul secolului trecut, dar continuă să se dezvolte și rămână a fi actuale. Prin intermediul lor se pot evita extremele interpretative, precum și lecturile, analizele irelevante.

9. Așadar, propunem trei modele sincretice ale teoriei lecturii: dialogismul, teoria intertextualității, sociocritica. Numim aceste discipline abordări sincretice, deoarece au la bază principiul perspectivismului și al dialogismului. O lectură din perspectiva acestor discipline va ține cont atât de instanțele intratextuale, cât și de contextul extratextual al operei literare: orizontul de așteptare al autorului și al cititorului, experiența de lectură, reacția afectivă a cititorului ș.a. Modelele de lectură integratoare sunt fidele operei literare, pentru că operarează

cu metode și concepte proprii sau adaptate științei literaturii. Aceste direcții teoretice s-au dezvoltat pe parcursul secolului al XX-lea în paralel, deductiv sau succesiv cu *metateoria lecturii* (teoria despre teoriile lecturii).

10. În contextul actual al globalizării și digitalizării masive, considerăm pertinentă aplicarea principiului dialogic la lectura literaturii artistice și propunem un model sincretic de lectură din perspectiva celor trei: dialogismul, teoriei intertextualității și sociocritica. Alegerea tridimensională este justificată de faptul că dialogismul literar le presupune la nivel intrinsec și pe celelalte două derivațiuni. Deci, conceptualizăm un nou model sincretic de lectură, elaborăm algoritmul propriu-zis și ilustrăm aplicabilitatea acestuia prin lectura romanului *Numele trandafirului* de Umberto Eco.

La final este inevitabil de accentuat ideea că teoria lecturii este un domeniu intens cercetat în Occident, deci înglobarea acestor contribuții în spațiul românesc este necesară pentru a suplini cunoștințele în materie de teorie literară. Se propune, în cele din urmă, un set de recomandări și posibilități de încadrarea a cunoștințelor date în contextul autohton, la nivel teoretic și practic.

Recomandări în vederea dezvoltării, promovării și implementării rezultatelor științifice obținute

Tezele acestei disertaţii pot fi dezvoltate și îmbogățite prin:

– elaborarea unei monografii ce ar ilustra situația actuală a teoriei lecturii, mai ales analiza disciplinelor ce oferă un model sincretic de lectură, posibilități globalizante de interpretare;

– inspectarea altor discipline în vederea depistării tangențelor cu teoria lecturii și cu dialogismul lui Mihail Bahtin, prin aceasta depistarea mai multor posibilități de lectură sincretică (psihocritica, de pildă);

- propunerea mai multor exerciții de lectură sincretică, nu numai asupra operelor străine (*Ciuma* de Albert Camus, *Palatul viselor*, *Generalul armatei moarte* de Ismail Kadare), dar și asupra creațiilor românești (*Bunavestire* de Nicolae Breban, *Biserica neagră, Echinoxul nebunilor* de A. E. Baconsky) și ale scriitorilor autohtoni (*Cumplite vremi* de Vladimir Beșleaga, *Țesut viu 10x10*, de Emilian Galaicu Păun, *Roman Intim, Bonifacia* de Paul Goma);

– scrierea tezelor de licență, masterat sau doctorat în care s-ar aplica conceptele și instrumentele de analiză inventariate în demersul de față și care ar aprofunda unele aspecte anunțate;

– colaborarea cu specialiștii altor domenii în vederea stabilirii tangențelor posibile, iar prin aceasta îmbogățirea câmpurilor teoretico-metodice și întreținerea relațiilor interdisciplinare.

De asemenea, rezultatele cercetării vor putea fi aplicate și promovate:

– în proiecte de cercetare, diverse activități științifice, dar și prin manifestațiile educative, sociale și culturale cu scopul de a familiariza masele și specialiștii altor domenii cu realizările și inovațiile acestei cercetări;

– în cadrul prelegerilor de teorie literară sau chiar la elaborarea cursurilor universitare;

– la analiza pe text realizată de criticii literari;

– în domeniul pedagogiei, prin adaptarea la metodologia specifică științei educației, se va facilita procesului de formare a competenței de lectură la elevi, care în calitatea lor de lectori în formare reprezintă o nouă colectivitate de cititori;

– având un caracter interdisciplinar, specialiștii altor domenii vor putea utiliza materialul dat în studiile lor asigurând astfel menținerea inter- și transdiciplinarității.

În fine, teza actualizează, clarifică și atenționează cu privire la un șir de probleme de soluționat în domeniul științei literaturii, iar prin aceasta deschide o mulțime de posibilități de cercetare, multe direcții inovative spre dezvoltare.

BIBLIOGRAFIE (selectivă)

1. Bahtin, Mihail. *Formele timpului şi ale cronotopului în roman*. Bucureşti: Univers, 1983.

2. Bahtin, Mihail. *Problemele poeticii lui Dostoievski*. București: Editura Univers, 1970.

3. Barthes, Roland. *Plăcerea textului. Roland Barthes despre Roland Barthes. Lecția.* Trad. din fr. de Marian Papahaghi, Chișinău: Cartier, 2006.

4. Barthes, Roland. *Romanul Scriiturii*. Antologie. Selecție de texte și traducere de Adriana Babeți și Delia Șepețean-Vasiliu. București: Editura Univers, 1987.

5. Călinescu, Matei. *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii – cu un capitol românesc inedit despre Mateiu I. Cargiale (2002)*. Traducere din limba engleză de Virgil Stanciu. Iași: Polirom, 2003.

6. Cornea, Paul. *Interpretare și raționalitate*. Iași: Polirom, 2006.

7. Cornea, Paul. *Introducere în teoria lecturii*. Iaşi: Polirom, 1998.

8. Crăciun, Gheorghe. *Introducere în teoria literaturii.* Chişinău: Cartier, 2003.

9. Culler, Jonathan. *Teoria literară*. Traducere de Mihaela Dogaru. Bucureşti: Cartea Românească, 2003.

10. Derrida, Jacques. *Scriitura şi diferenţa*, Bucureşti: Editura Univers, 1998.

11. Eagleton, Terry. *Teoria literară. O introducere.* Traducere de Delia Ungureanu, Iași: Polirom, 2008.

12. Eco, Umberto. *Interpretare şi suprainterpretare.* O dezbatere cu R. Rorty, J. Culler, Ch. Brooke-Rose, sub îngrijirea lui Stefan Collini. Traducere de Ștefania Mincu. Constanța: Editura Pontica, 2004.

13. Eco, Umberto. *Lector in fabula.* Traducere din italiană de Marina Spalas. Prefață de Cornel Mihai Ionescu. București: Editura Univers, 1991.

14. Eco, Umberto. *Limitele interpretării,* Ediția a II-a. Traducere de Ştefania Mincu şi Daniela Crăciun, Iaşi: Polirom, 2007.

15. Eco, Umberto. *Opera deschisă*. București: Editura Univers, 1962.

16. Enciu, Valentina. *Introducere în teoria literaturii*: curs universitar. Bălți: Presa universitară bălțeană, 2001.

17. Escarpit, Robert. *De la sociologia literaturii la teoria comunicării. Studii şi eseuri.* Traducere de Sanda Chiose Crișan. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.

18. Fărmuș, Ioan. *Privind înapoi, cititorul. Ipostaze ale lectorului în proza românească,* București: Cartea Românească, 2013.

19. Fish, Stanley. *Surprised by Sin: The Reader in Paradise Lost*. Second Edition with a New Preface, Harvard University Press, 1998.

20. Fish, Stanley. *Is there a Text in this Class? The Autority of Interpretive Communities*, Harvard University Press, 1980.

21. Grati, Aliona. *Cuvântul celuilalt. Dialogismul romanului românesc.* Chișinău: Institutul de Filologie al AȘM, S. C. Profesional Service SRL, 2011.

22. Grati, Aliona. *Dicţionar de teorie literară. 1001 de concepte operaţionale şi instrumente de analiză a textului literar*, Chișinău: Editura ARC, 2018.

23. Grati, Aliona. *Fenomenul literar postmodernist*: Note de curs. Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă". Chișinău: UPS „Ion Creangă", 2013.

24. Groeben, Norbert. *Psihologia literaturii*. Traducere de Gabriel Liiceanu și Suzana Mihalescu. Prefață de Gabriel Liiceanu. București: Editura Univers, 1978.

25. Herseni, Traian. *Sociologia literaturii. Câteva puncte de reper.* București: Editura Univers, 1973.

26. Ingarden, Roman. *Studii de estetică.* Traducere de Olga Zaicik, pref. de Nicolae Vanina. București: Editura Univers, 1978.

27. Iser, Wolfgang, *Actul lecturii. O teorie a efectului estetic*. Traducere din limba germană, note şi prefaţă de Romaniţa Constantinescu, Piteşti: Paralela 45, 2006.

28. Jauss, Hans Robert. *Experienţă estetică şi hermeneutică literară,* Bucureşti: Univers, 1983.

29. Legouvé, Ernest. *L'art de la lecture*. Paris: Hetzel, 1900.

30. Lintvelt, Jaap. *Încercare de tipologie narativă. Punctul de vedere.* Traducere din franceză de Angela Martin. Studiu introductiv de Mircea Martin. București: Editura Univers, 1994.

31. Mușat, Carmen. *Frumoasa necunoscută: literatura și paradoxurile literaturii*. Iași: Polirom, 2017.

32. Pareyson, Luigi. *Estetica. Teoria formativității.* Traducere și prefață de Marian Papahagi. București: Editura Univers, 1977.

33. Riffaterre, Michael. *La production du text*. Paris: Seuil, 1979.

34. Tilea, Monica. *Teorii ale receptării.* Craiova: Editura Universitaria, 2014.

35. Tiutiuca, Dumitru. *Teoria operei literare.* Galați: Editura Porto-Franco, 1992.

36. Wellek, René, Warren, Austin. *Teoria literaturii*. Bucureşti: EPLU, 1967.

37. Zima V. Pierre. *Manuel de sociocritique.* Paris: L'Harmattan. Logiues Sociales, 2000.

LISTA LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE PUBLICATE LA TEMA TEZEI

Articole în reviste științifice din străinătate:

1. Dementieva, Diana. *Tangentiality of the Theoretical-literary Movements in the 20th Century: Modern Roman, Reading Theories, Dialogism* (*Tangențialitatea mișcărilor teoretico-literare din secolul XX: Romanul modern, Teoriile lecturii, Dialogismul*), Journal of Romanian Literary Studies. International Romanian Humanities Journal. România, Târgu Mureș: „Arhipelag XXI" Press, Nr. 20/2020, pp. 894-906 din 1460 pagini. ISSN 2248-3004, ISBN 978-606-8624-00-6. Disponibil on-line: http://asociatia-alpha.ro/jrls/20-2020-Jrls.pdf

2. Dementieva, Diana. *Paul Cornea: Literary Interpretation btween the Rational and the Irrational* (*Paul Cornea: Interpretarea literară între rațional și irațional)*, Journal of Romanian Literary Studies. Institutul de Studii Multiculturale ALPHA, România, Târgu Mureș: „Arhipelag XXI" Press, Nr. 19/2019, pp. 936-950 din 1434, ISSN 971-606-8624-00-6, ISSN 2248-3004. Disponibil on-line: http://asociatia-alpha.ro/jrls/19-2019-Jrls.pdf

3. Dementieva, Diana. *Dialogism, Intertextuality Theory, Sociocritics: A Syncretic Model of Reading* (*Dialogismul, Teoria intertextualității, Sociocritica: Un model sincretic de lectură*), Journal of Romanian Literary Studies. International Romanian Humanities Journal. Târgu Mureș: „Arhipelag XXI" Press, Nr. 23/2020, ISSN: 2248-3004. Disponibil on-line: https://old.upm.ro/jrls/JRLS-22/Volume%2022.pdf

Articole în reviste din Registru Național al revistelor de profil:

4. Dementieva, Diana. *Lectura – o copie imperfectă a operei literare.* În revista „Intertext" (Categoria B+), Nr. 3-4/2020, ISSN 1857 – 3711, e-ISSN 2345 – 1750, pp. 29-38 din 152 pagini. Disponibil on-line: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/29-38_6.pdf

5. Dementieva, Diana. *Matei Călinescu – conceptul de (re)lectură*. În „Studia Universitatis Moldaviae" (Seria Științe Umaniste), (Categoria B), Nr. 10/2019, pp. 108-112 din 216 pagini. ISSN 811-2668, ISSN online 2345-1009. Disponibil on-line: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/17.%20p.108-112.pdf

6. Dementieva, Diana. *Interpretarea și suprainterpretarea în viziunea lui Umberto Eco.* În Revistă de știință, inovare, cultură și artă „Akademos" (Categoria B), Nr.: 2 (57)/2020, pp. 137 - 143, ISSN 1857-0461. Disponibil on-line: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/137-143_9.pdf

Articole în alte publicații naționale:

7. Dementieva, Diana. *Hans Robert Jauss. Principalele concepte ale esteticii receptării.* „Dialogica", revistă de studii culturale și literatură (Categoria B), pp.69-78. Nr. 3/2019. E-ISSN 2587-3695. Disponibil on-line: http://dialogica.asm.md/arhivarevistei/Dialogica/Dialogica_03-2019.pdf

Articole în lucrările conferinţelor ştiinţifice internaţionale (editate peste hotare):

8. Dementieva, Diana. *Intra- and Extratextual Approaches of the Literature in the 20th Century: Naratology and Sociocritics (Abordări intra- și extratextuale ale literaturii în sec. al XX-lea: Naratologia și Sociocritica).* În volumul „Identities in Globalisation. Intercultural Perspectives" / ed.: Iulian Boldea, Cornel Sigmirean - România, Târgu Mureș: „Arhipelag XXI" Press, 2020, pp. 757- 771 din 881 pagini, ISBN: 978-606-8624-10-5. Disponibil on-line: http://asociatia-alpha.ro/gidni/07-2020/GIDNI-07-Lite.pdf

9. Dementieva, Diana. *Paul Cornea: From the Typology of the Text to The Types of Reader and Reading (Paul Cornea: de la tipologia textului la tipurile de lectori și lecturi),* În volumul „Multiculturalism through the Lenses of Literary Discource" / ed.: Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru Mircea Buda - România, Târgu Mureș: „Arhipelag XXI" Press, 2019, pp. 576-587 din 729 pagini. ISBN: 978-606-8624-09-9. Disponibil on-line: http://asociatia-alpha.ro/ldmd/07-2019/LDMD-07-Lite.pdf

10. Dementieva, Diana. *Reader-Response Thoeries. Conceptual and Terminological Delimitations* (*Teoriile răspunsului cititorului. Delimitări conceptuale și terminologice*). În volumul „Paths of Communication in Postmodernity" / ed.: Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru Mircea Buda -, România, Târgu Mureș: „Arhipelag XXI" Press, 2020. ISBN 978-606-8624-00-6, pp. 332-341 din 541 pagini. Disponibil on-line: http://asociatia-alpha.ro/cci/06-2020/CCI-06-Lite-a.pdf

11. Dementieva, Diana. *Literary Reception: A Procedural Phenomenon (Receptarea literară: un fenomen procesual).* Materialele conferinței internaționale: „The Dialogue of Multicultural Discourses" Section: Literature, ediția a VIII-a, România, Tîrgu Mureș: „Arhipelag XXI" Press, 2020, vol. 8, pp. 548-556, ISBN: 978-606-93590-3-7. Disponibil on-line: http://asociatia-alpha.ro/ldmd/08-2020/LDMD-08-Lite.pdf

Articole în materialele conferințelor internaționale (editate în R. Moldova):

12. Dementieva, Diana. *Lectura ca mod de existență a operei literare*. Volumul conferinței „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine", AȘM, Chișinău, Moldova, 22-23 septembrie 2020, conferinţă ştiinţifică internaţională dedicată zilelor europene ale patrimoniului, com. șt.: Liliana Condraticova (președinte) [et al.] ; com. org.: Liliana Condraticova (președinte) [et al.]. – Iași-Chișinău, 2020, pp. 538 - 543 din totalul de 622 pagini. ISSN 2558 – 894X. Disponibil on-line: https://asm.md/conferinta-stiintifica-internationala-online-patrimoniul-cultural-de-ieri-implicatii-dezvoltarea-0

Articole în lucrările conferinţelor ştiinţifice naţionale:

13. Dementieva, Diana. *Wolfgang Iser, experiența estetică în actul lecturii*. În Materialele Conferinței Științifice a doctoranzilor: „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători", ediția a 7-a, Chișinău: 15 iunie 2018. Vol. II, Chișinău: Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir", 2018 (Tipogr. "Biotehdesign"), pp. 34-38 din 313 pagini, ISBN: 978-9975-108-46-1.
Disponibil on-line: http://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/34-38_0.pdf

14. Dementieva, Diana. *Evoluția conceptului de lectură. O mica sinteză în diacronie***.** Materialele Conf. șt. a doctoranzilor: „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători", ediția a 9-a, Chișinău: 10 iunie 2020. Vol. II, Chișinău: Universitatea de STat „Dimitrie Cantemir", 2020 (Tipogr. „Biotehndesign"), pp. 51-66 din 287 pagini. 2020, vol. II, ed. a 9-a. ISBN 978-9975-108-65-2.
Disponibil on-line: http://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/51-55_25.pdf

Teze în volumele conferinţelor ştiinţifice internaţionale (editate în R. Moldova):

15. Dementieva, Diana. *Umberto Eco. Conceptul „deschiderii" și limitele ei*. Conferința științifică internațională „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine", ediția a I-a, Chișinău, R. Moldova, 23-25.septembrie 2019. Instituții responsabile de ediție: Academia de Ştiinţe a Moldovei. Locul publicării: Chișinău, Republica Moldova. Editura: Biblioteca Naţională a Republicii Moldova. Anul publicării: 2019, pp.37-38, ISBN: 978-9975-3290-4-0. Disponibil on-line: http://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/37-38_12.pdf

ADNOTARE

Dementieva Diana: Lectura ca mod de existență a operei literare. Teorii ale lecturii din secolul al XX-lea. Teză de doctor în filologie la specialitatea 622.03 – Teoria literaturii, Chișinău, 2021.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografie din 132 de surse, 170 pagini de text de bază, declaraţia privind asumarea răspunderii, CV-ul autoarei.

Rezultatele tezei au fost reflectate în 14 lucrări ştiinţifice.

Cuvinte-cheie: operă literară, text, autor, lector, cititor concret, cititor abstract, cititor fictiv, comunicare literară, emițător, receptor, lectură, (re)lectură, receptare, interpretare, hermeneutică, competență de lectură, orizont de așteptare, metateoria lecturii, estetica receptării, teorii ale lecturii, teorii ale receptării, dialogism, intertextualitate, sociocritică, instanțe intratextuale, instanțe extratextuale, opera deschisă, lectură sincretică, model sincretic de lectură.

Domeniu de studiu: Teorie literară

Scopul lucrării rezidă în analiza metamorfozelor și crearea unui tablou al teoriei lecturii din secolul al XX-lea, în propunerea unui suport teoretico-metodic adecvat pentru analiza operei literare din perspectiva cititorului.

Obiectivele cercetării:

1. Reconstituirea parcursului ideii de *receptare literară*;
2. Determinarea etapelor de evoluție a conceptului de *lectură* în istoria hermeneuticii literare;
3. Interpretarea diverselor perspective asupra modului de existență a operei literare;
4. Examinarea lecturii ca modalitate unică de existență a operei literare;
5. Clarificarea noțiunilor polisemantice ce vizează obiectul, actul, și subiectul lecturii;
6. Sinteza principalelor teorii ale lecturii din secolul al XX-lea;
7. Stabilirea reperelor la delimitarea între categoriile: Teorii ale lecturii și Teorii ale receptării;
8. Prezentarea unor modele sincretice de lectură;
9. Propunerea unui algoritm de *lectură sincretică*;
10. Ilustrarea aplicabilității *modelului sincretic de lectură* în baza romanului *Numele trandafirului* de Umberto Eco.

Noutatea ştiinţifică şi originalitatea lucrării constă în crearea, pentru prima oară în contextul nostru academic, a unei panorame a teoriilor și modelelor de lectură din secolul al XX-

lea. Ca urmare a depistării specificului poliform al teoriei lecturii, se insistă asupra necesității delimitării între: Teorii ale lecturii și Teorii ale receptării. Cu toate acestea, se demonstrează irelevanța acestor două grupuri de metodologii la lectura eficientă a operei literare, dat fiind unidirecționalitatea lor. Drept urmare, se conceptualizează *un nou model de existență a operei literare* care înglobează toate demersurile tradiționale (obiectiv, expresiv, mimetic și pragmatic). În premieră, se propune un model sincretic de lectură care își ajustează termeni ai dialogismului, sociocritici, teoriei intertextualității, dar și din eșafodajul Teoriilor lecturii și Teoriilor receptării și care introduce noțiuni ca *metateorie a lecturii*, *model sincretic de lectură* și *lectură sincretică*. În cele din urmă, se oferă un algoritm de lectură sincretică și se demonstrează aplicabilitatea lui în baza romanului *Numele trandafirului* de Umberto Eco.

Problema ştiinţifică soluţionată în domeniul cercetat constă în elaborarea, mai ales pentru contextul științific din Republica Moldova, a unui studiu teoretic de ansamblu asupra teoriilor și modelelor de lectură din secolul al XX-lea. A fost soluționată problema ambiguității terminologice și metodologice prin clasificarea teoriilor în două categorii corespunzătoare: în teorii preocupate de instanțele intratextuale (perspectiva cititorului implicit) și teorii ce studiază instanțele extratextuale (perspectiva cititorului real). Drept urmare al evidențelor descoperite, s-a depistat problema scindării studiului operei literare. Problema fiind soluționată prin conceptualizarea și aplicarea unui model sincretic de lectură.

Importanţa teoretică şi practică constă în identificarea și definirea principalelor concepte operaționale și instrumente de analiză a operei literare din perspectiva cititorului. Demersul presupune o analiză sistematică a studiilor din domeniul teoriei lecturii realizate pe parcursul secolului trecut în Occident, iar câteva decenii mai târziu și în România. Capitolul trei presupune un demers inovativ dublu: de la teorie la practică. Constituind o bază de instrumente terminologice și metodologice actualizate, definite și clarificate, cercetarea va putea fi utilă oricărui cercetător științific, critic, istoric literar, cadru didactic universitar, dar și specialiștilor în pedagogie, profesorilor din școlile din Republica Moldova. De asemenea, studiul deschide multiple direcții și posibilități de cercetare inter- și transdisciplinare.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice. Rezultatele tezei continuă să fie implementate în cadrul proiectului de cercetare *Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova pin intermediul artei și mitopoeticii* din cadrul Centrului de cercetări științifice: Științe Umaniste a Universității de Stat a Moldovei. Ideile de bază ale acestui studiu au fost prezentate și apreciate la 14 conferințe științifice din țară și de peste hotare. De asemenea, rezultatele cercetărilor la tema tezei de doctorat sunt reflectate în 14 articole apărute în reviste științifice de profil, naționale și internaționale.

ANNOTATION

Dementieva Diana: Reading as the means of existence for literary work. Theories of reading from the XXth century. PhD thesis in philology, specialty: 622.03 - Theory of literature, Chisinău, 2021.

Thesis structure: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography from 132 sources, 170 pages of basic text, declaration of assumption of responsibility, author's CV.

The results of the thesis are reflected in 14 scientific papers.

Keywords: literary work, text, author, reader, concrete reader, abstract reader, fictional reader, literary communication, sender, receiver, reading, (re)reading, reception, interpretation, hermeneutics, reading competence, horizon of expectation, metatheory of reading, aesthetics reception, theories of reading, theories of reception, dialogism, intertextuality, sociocritical, intratextual dates, extratextual dates, open work, syncretic reading, syncretic model of reading

Field of study: Theory of literature

The purpose of the paper is to analyze the metamorphoses of theory of reading from the twentieth century and create a panorama of them, propose a theoretical and methodological support suitable for the analysis of a literary work from the perspective of the reader.

Research objectives:

1. Reconstructing the evolution of the idea of *literary reception*;
2. Determining the stages of evolution of the concept of *reading* in the history of literary hermeneutics;
3. Clarification of polysemantic notions concerning the object, act, and subject of reading;
4. Interpretation of various perspectives on the existence of literary work;
5. Examining reading as the only means of existence of literary work;
6. Synthesizing the main theories of reading from the twentieth century;
7. Establishing the benchmarks for the delimitation between the categories: theories of reading and theories of reception;
8. Presentation of three syncretic reading models;
9. Proposing a *syncretic reading* algorithm;
10. Illustrating the applicability *of the syncretic model of reading* on the novel *The Name of the Rose* by Umberto Eco.

The scientific novelty and originality of the paper involves creating, for the first time in our academic context, a panorama of the theories and models of reading in the twentieth century. As a result of the detection of the polyform specificity of the reading

theory, it is insisted on the necessity of the delimitation between: theories of reading and theories of reception. However, it demonstrates the irrelevance of both groups of methodologies for effectively reading the literary work, because of their unidirectionality. As a result, *a new model of the existence of the literary work* is conceptualized, which includes all the traditional approaches (objective, expressive, mimetic and pragmatic). For the first time, a syncretic model of reading is proposed which borrows terms from dialogism, sociocriticism, the theory of intertextuality, theories of reading and theories of reception. This model introduces the notions of the *metatheory of reading*, the *syncretic model of reading* and *syncretic reading*. Finally, an algorithm for syncretic reading is proposed and its applicability demonstrated using the novel *The Name of the Rose* by Umberto Eco.

The scientific problem solved in the researched field consists in the elaboration, especially for the scientific context from the Republic of Moldova, of an overall theoretical study on the theories and models of reading from the 20th century. The problem of terminological and methodological ambiguity was solved by classifying theories into two corresponding categories: theories concerned with intratextual instances (the perspective of the implicit reader) and theories studying extratextual instances (the perspective of the real reader). As a result of the discovered evidence, the problem of splitting the study of the literary work was detected. The problem is solved by conceptualizing and applying a syncretic reading model.

The theoretical and practical importance consists in identifying and defining the main operational concepts and analysis tools of the literary work from the reader's perspective. The approach involves a systematic analysis of studies in the field of reading theory appeared during the last century in the West and a few decades later in Romania. Chapter three involves a double innovative approach: from theory to practice. Constituting a base of updated, defined and clarified terminological and methodological tools, the research will be useful to any scientific researcher, literary critic, literary historian, university teacher, but also to pedagogy specialists, teachers from schools of the Republic of Moldova. The study also opens up multiple directions and possibilities for inter- and transdisciplinary research.

Implementation of scientific results. The results of the thesis continue to be implemented in the research project *Culture of Promoting the Image of Cities from the Republic of Moldova Through Art and Mythopoetics* from the Humanities Research Center of the State University of Moldova. The basic ideas of this study were presented at 14 scientific conferences in the country and abroad. Also, the results of research on the doctoral thesis are reflected in 14 articles published in scientific journals, national and international.

АННОТАЦИЯ

Дементьева Диана: Чтение как способ существования литературного произведения. Теории чтения в XX веке. Кандидатская диссертация по филологии, специальности 622.03 - Теория литературы, Кишинев, 2021.

Структура работы: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография включающая 132 источника, 170 страницы основного текста, заявление о принятии ответственности, резюме автора.

Результаты диссертации отражены в 14 научных статьях.

Ключевые слова: литературное произведение, текст, автор, читатель, абстрактный читатель, вымышленный читатель, конкретный читатель, горизонт ожидания, чтение, рецепция, (пере)чтение, интерпретация, герменевтика, диалогизм, интертекст, социокритика, теории чтения, теории рецепции, синкретическое чтение, метатеория чтения, модель синкретического чтения.

Область исследования: Теория литературы

Цель научной работы является анализ метаморфоз и создание общей картины теорий чтения из двадцатого века, предлагая адекватный теоретический и методологический инструментарий для анализа литературного произведения с точки зрения читателя.

Цели исследования:

1. Реконструкция пути идеи *литературной рецепции*;
2. Определение этапов эволюции концепции *чтения* в истории литературной герменевтики;
3. Интерпретация различных точек зрения на способ существования литературного произведения;
4. Рассмотрение чтения как единственного способа существования литературного произведения;
5. Уточнение многозначных терминов, касающихся объекта, акта и предмета чтения;
6. Обобщение основных теорий чтения XX века;
7. Установление ориентиров для разграничения категорий: теории чтения и теории рецепции;
8. Презентация моделей синкретического чтения;
9. Предложение алгоритма синкретического чтения;
10. Иллюстрация применимости модели синкретического чтения на основе романа Умберто Эко «Имя розы».

Научная новизна и оригинальность диссертации заключается в том, что впервые в нашем академическом контексте создается панорама теорий и моделей чтения XX века. В результате выявления полиморфной специфичности теории чтения настаиваем на необходимости проводить разграничение между: теориями чтения и теориями рецепции.

Однако, несоответствие этих двух групп методологий эффективному чтению литературного произведения демонстрируется с учетом их однонаправленности. В результате концептуализируется новая модель существования литературного произведения, включающая все традиционные подходы (объективный, выразительный, миметический и прагматический). Впервые предлагается модель синкретического чтения, которая включает термины диалогизма, социокритицизма, теории интертекстуальности, но также основана и на теорий чтения и теорий восприятия, также вводит такие понятия, как *метатеория чтения, модель синкретического чтения* и *синкретическое чтение*. Наконец, предлагается алгоритм синкретического чтения.

Решение научной проблемы заключается в разработке, особенно для научного контекста в Республике Молдова, общего теоретического исследования теорий и моделей чтения 20-го века. Проблема терминологической и методологической двусмысленности была решена путем классификации теорий на две соответствующие категории: теории связанные с интратекстуальными примерами (точка зрения абстрактного читателя) и теориями изучающими внетекстовые примеры (точка зрения реального читателя). В результате обнаруженных свидетельств была выявлена проблема разделения исследовательского процесса литературного произведения. Проблема была решена путем теоретизирования и применением модели синкретического чтения.

Теоретическое и прикладное значение состоит в выявлении и определении основных операционных концепций и инструментов для анализа литературного произведения с точки зрения читателя. Подход предполагает систематический анализ исследований в области теории чтения, проведенных в прошлом веке на Западе, а несколько десятилетий спустя в Румынии. Третья глава включает новаторский двойной подход: от теории к практике. Создавая базу обновленных терминологических и методологических инструментов, определенных и уточненных, исследование может быть полезно любому научному исследователю, критику, историку литературы, преподавателю университета, а также специалистам в области педагогики, учителям школ в Р. Молдова.

Внедрение научных результатов. Результаты диссертации продолжают использоваться в исследовательском проекте «Культура продвижения имиджа городов в Республике Молдова через искусство и мифопоэтику», Государственный университет Молдовы. Основные идеи этого исследования были представлены и оценены на 14 научных конференциях в стране и за рубежом. Также результаты исследования докторской диссертации отражены в 14 статьях, опубликованных в специализированных научных журналах, как национальных, так и международных.

DEMENTIEVA DIANA

LECTURA CA MOD DE EXISTENȚĂ A OPEREI LITERARE
TEORII ALE LECTURII DIN SECOLUL AL XX-LEA

622.03 TEORIA LITERATURII

Rezumatul tezei de doctor în filologie

Aprobat spre tipar: 25.01.21	Formatul hârtiei 60 x 84 1/16
Hârtie ofset. Tipar ofset.	Tiraj: 50 ex.
Coli de tipar: 2,0	Comanda nr. 2 01/21

©Dementieva Diana, 2021

Tipografia U.P.S. „Ion Creangă”, str. I. Creangă nr. 1, Chișinău, MD-2069